HENRIETTA GRÖNLUND, RIINA SINISALO & MARTIN UBANI (TOIM.)

Uskonto ja kaupunki: Suomalaisen teologian ja uskonnontutkimuksen näkökulmia. Helsinki: STKS 2025. 324 s.

Useissa länsimaisissa antropologisissa ja sosiologisissa tutkimuksissa on todettu, että uskonnolla voi olla keskeinen rooli paikallisen yhteisön jäsentämisessä, erityisesti alueilla, joissa yhteiskunnallinen osallisuus on heikko ja syrjäytymisen riskit ovat korkeat. Erityisesti niillä alueilla, joissa perinteiset kiinnittymisen rakenteet ovat haavoittuvia, kuten esimerkiksi huono-osaisilla asuinalueilla, uskonto voi toimia vahvana yhteisöllisenä resurssina, joka tarjoaa suojaa, tunnustusta ja kiinnittymisen mahdollisuuksia.

Henrietta Grönlund kollegoineen on rakentanut tätä tutkimuslinjaa suomalaisessa kaupunkitutkimuksessa tuoden esiin uskonnollisten yhteisöjen ja instituutioiden merkityksen paikallisen sosiaalisen koheesion, resilienssin ja hyvinvoinnin tuottajina. Grönlundin tutkimukset ovat kuvanneet sitä, kuinka kirkot ja uskonnolliset yhteisöt täydentävät julkisia hyvinvointipalveluita etenkin tilanteissa, joissa yksilöt jäävät muiden yhteisöllisten rakenteiden ulkopuolelle tai kohtaavat kriisejä. Suomalaisessa tutkimuksessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa tarkastellaan edelleen vain harvoin kysymyksiä siitä, mitkä asiat sitovat ihmisiä yhteen ja muodostavat yhteisöllisyyden eriytyvissä ja monikulttuuristuvissa kaupungeissa, ja mikä rooli uskonnolla on tässä.

Juuri siitä syystä *Uskonto ja kaupunki* on erityisen tarpeellinen ja samalla uskonnon roolia kaupungeissa laaja-alaisesti avaava teos. Kirja on ensimmäinen suomenkielinen antologia suomalaisessa akateemisessa uskonnontutkimuksessa, jossa kaupunkeja lähestytään teologian ja uskonnontutkimuksen näkökulmasta. Kirja esittelee siis yhtä hyvin monitahoista ilmiötä useiden teologisten ja uskontotieteellisten tapaustutkimusten näkökulmista ja asettuu näin osaksi pidempää jatkumoa Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisutoiminnassa.

Aihepiiriltään laaja-alaisten artikkelikokoelmien hyvin tunnettu ongelma on se, miten ne onnistuvat tarjoamaan lukijalle edes jossain määrin yhtenäisen lukukokemuksen. Vastatakseen tähän ongelmaan kirjan toimittajat ovat nähneet vaivaa kirjan avaavassa ja päättävässä kappaleessa. Päätöskappaleessa esitellään nelikenttä, joka on julkaistu ensimmäisen kerran Henrietta Grönlundin ja Mitra Härkösen artikkelissa vuodelta 2020. Nelikenttä jäsentää uskonnon ja kaupungin suhdetta käsittelevää empiiristä tutkimusta. Siinä erotellaan toisistaan virallinen, dogmeihin, organisaatioihin ja hallinnollisiin rakenteisiin perustuva uskonto sekä niin sanottu eletty uskonto, jossa fokuksessa ovat yksilöiden ja yhteisöjen kokemukset, tunteet ja uskomukset. Sen ohella nelikentässä erotellaan toisistaan materiaalinen kaupunki ja urbaani elämänmuoto, eli ihmisten elämä ja toiminta kaupungeissa. Alkuperäinen Grönlundin ja Härkösen artikkeli jaettiin kirjan artikkelien kirjoittajille ennen kirjoitustyön alkamista ja useat kirjan artikkeleista sisältävätkin eksplisiittisiä ja implisiittisiä viittauksia nelikenttään. Näin ollen nelikenttä voi toimia myös lukijalle hyödyllisenä hermeneuttisena työkaluna kirjaa lukiessa. Siksi kirjan kannesta kanteen lukevan lukijan voisi olla hyödyllistä aloittaa urakka juuri kirjan johdannosta ja viimeisestä kappaleesta.

Kirjan artikkelit tarjoavat hyvin moninaisia katsauksia uskonnon ja kaupungin suhteisiin. Suurin osa artikkeleista liittyy uskonnollisesti läntisen kristinuskon konteksteihin, mutta mukana on myös muun muassa ortodoksista kristillisyyttä, islamia, buddhalaisuutta ja uskonnottomuutta käsitteleviä artikkeleita. Joissain yksittäisissä artikkeleissa tarkastelu rajoittuu uskonnolliseen ilmiöön, joka ilmenee jossain kaupungissa tai kaupungeissa, mutta kaupunkinäkökulma ei ole aiheen käsittelyn kannalta erityisen keskeinen. Lisäksi kirjassa esiteltävien uskonnollisten ilmiöiden ja teologisten lähestymistapojen kirjo on niin laaja, että sen ensisijaiseksi kohderyhmäksi valikoitunevat teologiasta ja uskonnoista monipuolisesti kiinnostuneet lukijat.

Kokonaisuutena kirja antaa hyvän kokonaiskuvan suomalaisessa uskonnontutkimuksessa esiintyvistä näkökulmista erilaisiin kaupunki-ilmiöihin.

Mukana on tutkimussuuntauksiaan suhteellisen yleisellä tasolla esittelevien artikkelien lisäksi artikkeleita, joissa esitetään kokonaan uusia tutkimuksellisia ratkaisuja ja malleja. Esimerkiksi Joona Salminen esittelee varhaiskristillistä kaupunkiteologiaa käsittelevässä artikkelissaan vision, etiikan ja metafysiikan kategoriat, joiden kautta muodostuu uusi tapa jäsentää ensimmäisten vuosisatojen kristittyjen suhtautumista maallisiin kaupunkeihin. Suhtautuminen oli usein, joskaan ei aina, poleeminen. Salminen toteaa itsekin, että olemassa oleva tekstimateriaali ei jakaudu täysin ongelmattomasti näihin kolmeen kategoriaan, mutta tällaiset haasteet ovat historiallisten tekstien jaottelussa pikemmin sääntö kuin poikkeus. Jatkotutkimuksessa olisi hyödyllistä testata, ja tarvittaessa muokata, mallia myös muiden varhaiskristillisten tekstien perusteella. Artikkelin perusteella malli vaikuttaa joka tapauksessa hyödylliseltä apuvälineeltä näiden tekstien jäsentämiseen.

Kuten todettua, laaja-alaisia artikkelikokoelmia on helppo kritisoida siitä, että ne eivät muodosta koherenttia kokonaisuutta. Kenties hedelmällisempi näkökulma on huomata, että erilaisia tutkimustraditioita yhteen kokoava kirja voi omalta osaltaan auttaa luomaan uusia painopisteitä teologiseen tutkimukseen ja kaupunkitutkimukseen. Kirjan toimittajat toteavat kirjan päättävän kappaleen loppupuolella, että vaikka kaupungit ovat olleet keskeinen tutkimuskohde esimerkiksi historiallisen teologian tutkimuksen eri aloilla, ei näitä tutkimuksia ole juuri Suomessa jäsennetty osaksi kaupunkitutkimuksen kenttää. Olemme varmoja siitä, että kaupunkiteologia voi innostaa, syventää ja osaltaan laajentaa suomalaisen monitieteisen kaupunkitutkimuksen kenttää. Käsillä oleva teos on moninaisuudessaan kiehtova esimerkki siitä.

Mari Vaattovaara
Kaupunkimaantieteen professori
Helsingin yliopisto

Mikko Posti, TT
Yhteyspäällikkö
Helsingin yliopisto